

Víra v sekularizovaném světě [1962]

1.6. 1962

Sekularisace

Původně politický termín „sekularisace“, kterého bylo po prvé použito v polovině 17. století, znamenal přenesení duchovních vladařských práv na světská knížata. Postupně se stala sekularisace heslem emancipačního úsilí o vyproštění mocenské a právní autority novodobého státu z jakékoli závislosti na církevní autoritě. Také církevní statky byly „sekularisovány“, tj. zabírány šlechtou. Ale sekularizační proces stále mohutněl a rozšiřoval se na nové oblasti. Náš svět je v podstatě sekularisován, a my tomu dnes rozumíme jako zesvětštění, odnáboženštění. A tento odnáboženštěný svět se už natolik osamostatnil a upevnil, že zbytky náboženství jsou v něm zjevně cizorodým prvkem. Svět se stal svéprávným, „dospělým“, jak to formuloval Bonhoeffer. Náboženství a církve nejsou jen vytlačovány, ale jsou kritisovány. Ztrácejí vliv a význam, ale nikterak neunikají pozornosti. Sekularisace se stává (stala) programem, který musí být doveden až do konce. (Alespoň ve službě světu.)

Ale jak máme rozumět tomuto odnáboženštění moderního světa? Máme se mu bránit anebo mu máme otevřít přístup do vlastního srdce? Je to pravda, že sekularisace je důsledkem nebo součástí životního stylu, životního zaměření, které je všestranně protichůdné normám a cílům křesťanským? (JLH 6) Je křesťanství nejen historicky, ale samou svou podstatou svázáno s náboženstvím? Je a má být křesťan člověkem náboženským, religiosním? Anebo může být křesťanská zvěst živá i tam (a možná právě tam), kde náboženství umírá a zaniká?

Jsou myslitelé, kteří se domnívají, že náboženský prvek se objeví vždycky, protože jej nelze odstranit. Jsou přesvědčeni, že boj proti náboženství je jenom otevřením dveří nějakému nižšímu, ale už nekontrolovanému náboženství. Nemyslím, že je to pravda. Ale i kdyby tomu tak bylo, nevkládejme do této skutečnosti žádné své naděje. Pak je křesťanství jen nejlepším způsobem zneškodnění oné skryté náboženské tendence, pouhou regulací náboženského tlaku a náboženské tvořivosti.

6.6. 1962

Sekularisací dnes rozumíme zesvětštění, odnáboženštění. Snad nikdy nebyl lidský život tak rozsáhle sekularisován jako dnes. V tom se shodují téměř všichni myslitelé. Méně shody už je v tom, jak má být tato skutečnost hodnocena. Mám za to, že je velkým neporozuměním, jestliže se sekularizační tendence klade (staví) proti křesťanské víře. Křesťanství se liší ode všech jiných náboženství právě tím, že vede k sekularisaci. Tento jev nenalzáme nikde jinde, i když leckde a leckdy docházelo k úpadku náboženství (poučné je srovnání se starým Řeckem). Řekl bych, že křesťanství je jediné náboženství, které je schopno samo sebe jako náboženství zrušit. Víme totiž, že křesťanství je svou podstatou protináboženské, že Ježíš Kristus proti náboženské korektnosti (sobotní den) staví konkrétní lidské vztahy, že proti náboženskému úkonu (oběť) již proroci stavěli lidský vztah (milosrdenství) atd. Že křesťanství jako náboženství organicky ústí

do sekularisačního úsilí, že sekularisace je důsledkem křesťanské zvěsti, pochopíme správně teprve tehdy, když uvážíme, co a kdo je v moderní době jejich společným protivníkem a proti čemu se tento protivník především obrací (Nietzsche, ale i Heidegger – mythos proti humanismu). Bylo a je proto velikým nepochopení situace, že kritika resp. odpor církve, odpor věřících se obrací proti samotné podstatě sekularisace; odpor proti sekularisaci může být založen jen v religiositě či přímo v mythu, nemůže se však opřít o jádro křesťanské zvěsti. Je ovšem pravda, že sekularisace znamená vždycky také zpředmětnění i tam, kde měly zůstat zachovány vztahy nepředmětné; že znamená uskutečnění relativní hodnoty, tedy v lecčems nedokonalé, zmatené, pochybené. Ale to je jen příležitostí k tomu, aby se věřící otevřel pro tuto novou situaci, aby ji přijal za svou, aby se k ní přihlásil – a teprve potom aby zdvihl svůj případný protest, aby svou kritiku zaměřil na některé pochybené výsledky sekularisace, nikoli však na samotnou podstatu sekularisace. Jinými slovy: proti nesprávným, nelegitimním sekularisačním tendencím je třeba postavit sekularisaci správnou, tj. takovou, k jaké nás vede sama zvěst evangelia. A tady se dostáváme k otázce civilní interpretace.

Pro posouzení povahy sekularisace, tj. odnáboženštění, je důležité rozpoznat povahu a funkci samého náboženství. A to je možné jen tak, že je změříme v jeho pozitivnosti, v jeho síle, v jeho významnosti, a nikoli v jeho úpadku, slabosti a bezvýznamnosti. Náboženství je totiž významnou složkou emancipace člověka z přírody a tedy významnou složkou polidštění. V praktickém (pracovním) vztahu k přírodě je člověk nejprve velmi nevýkonný, ve svých očích nicotný. I když dnes víme, jak důležitou úlohu hrají v polidštění nástroje, musíme si také uvědomit, jak nepatrné to byly počátky a jak malou aktuální oporu poskytovaly člověku, který se postavil proti přírodě a který se tak ocitl ve zvláštním osamocení, provázeném strachem a hrůzou, ale jistě také radostí a nadšením. V této situaci se právě uplatnilo náboženství, že předběhlo praktické možnosti lidské emancipace a vytvořilo jakousi paralelní skutečnost, která měla svou vlastní praxi. Tato náboženská „praxe“ postupovala kupředu daleko rychleji než skutečná praxe. Tak vznikl vedle obyčejného světa ještě jakýsi druhý svět, vydělený z prvního, ale v něm se prosazující. Náboženský „svět“ se zachytil na některých místech a v některých chvílích obecného světa a vytvořil náboženské oblasti, svátostné prostory, nedotknutelné předměty atd. Tento náboženský svět vždycky silně ovlivňoval lidský život, zasahoval do ostatního světa a pořádal lidské vztahy, které se ovšem vyvíjely také svými vlastními silami (mechanismy) a měly svou vlastní setrvačnost. A tak náboženské poměry žily jednak z nedostatků denní praxe (z neúspěchů), jednak se v nich více než kde jinde rodily plány na zlepšení a zintenzivnění denní praxe a jejich úspěchů. Mohli bychom říci, že náboženství představovalo první „teorii“, kdybychom pominuli význam, jaký slovo teorie v Řecku mělo a který dnes už přestává mít. Náboženství mělo velkou úlohu v rozvoji subjektivity člověka, bez níž by především člověk nebyl člověkem a bez jejíhož rychlého rozvoje a předstihu by nebyl možný ani rozvoj lidské praxe. Jak se stalo, že se z náboženství stala často brzda rozvoje?

7.6. 1962

Náboženství bylo původně prostředkem emancipace člověka, ale později se stále víc stávalo prostředkem jeho „odcizení“. Věda a technika je velice moderním prostředkem emancipace moderního člověka, ale současně v mnoha případech jsme svědky neobyčejného odcizení člověka, jehož prostředkem je právě věda a technika.

Jedna věc je však rozhodující: celé rozsáhlé oblasti našeho dnešního života v té části světa, která vyrůstá z tzv. evropské (nebo také křesťanské) civilizace, je nesmazatelně poznamenána křesťanstvím. Způsob života i způsob myšlení, politické programy i rozvoj vědy, osobní vztahy i společenské struktury – to všechno nějak navazuje, kladně nebo záporně, na ústřední křesťanské motivy. Všechno to ovšem – pokud jde o pozitivní uplatnění křesťanství v moderní společnosti – má sekularisovanou podobu. Nejde především o to, že dnešní svět je sekularisován, ale že sekularisované prvky našeho světa mají křesťanský původ (původ v křesťanských tradicích). To je třeba vzít na vědomí a počítat s tím jako s pozitivní skutečností. Nesmíme se chtít vracet před počátky sekularisace. Je to dnešní situace, která je nám dána jako úkol; není naší věcí, utíkat z ní do jiné historické situace nebo vůbec mimo historii. Sekularisaci musíme vzít na sebe, vzít ji za svou a sami ji lépe provádět tam, kde byla prováděna špatně. Nesmíme se však sekularisaci bránit, nesmíme ji odsuzovat, nesmíme vytvářet umělá skleníková prostředí, kde by se dalo pěstovat staré nesekularisované křesťanství, tj. křesťanství náboženské. Je totiž docela možné, že v některých chvílích ještě teď může dojít k nemalému obrození religiosity. Bylo by těžkou chybou chytat se takového procesu a chtít jím oživit křesťanství. Naopak, čelem k náboženskému oživení ať ve starých „křesťanských“ oblastech, ať v nových oblastech národního probuzení asijských a afrických národů, je třeba se od náboženství a náboženskosti distancovat, v praxi přinášet sekularisované křesťanství a zvěstovat „civilně“. Křesťanský život nespočívá v náboženských úkonech, křesťanské vztahy se neomezují na náboženské předměty. Je třeba se naučit myslet zcela nově (nepředmětně).

8.6. 1962

Křesťanská zvěst neoslovuje jen nitro lidské, víra není jen vnitřní, duchovní záležitostí, ale záležitostí praktického života. V moderním světě žije náboženství jen na okrajích anebo v „akváriích“. Neomezujeme se na „zahynulé ovce izraelské“, jestliže tato chyba byla už jednou rozpoznána. A oslovení všech musí být zbaveno religiózní patiny, která je na překážku i nám, natož těm kolem.

10. 6. 1962

Ať vypadá dnes náboženská situace jakkoliv, zůstává faktem, že vývoj člověka se nikde neobešel bez náboženství. Náboženství představuje první typ lidského úsilí o nalezení vztahu ke světu jako k celku. V denním úporném zajišťování své existence se ovšem lidé také museli s okolním světem vyrovnávat, ale jejich rodící se vědomí nemohlo být zvláště ve svých nejistotách a úzkostech, ale ani ve chvílích povznesené radosti a nadšení uspokojeno drobnými praktikami, zkušenostmi a návyky denního života. Magie jim naproti tomu dovolovala činit věci plné významu a podstaty, a mythus jim přiblížil svět tak, že se jim stal opět blízkým a vlastním. Myslím, že můžeme oprávněně říci, že bez náboženství by

nebyl člověk tím, čím jest. Cesta vývoje lidského vědomí vedla přes náboženství. Žádnou jinou cestu neznáme.

Náboženství ovšem mají různý charakter a různou úroveň. Především však vykonávají různý vliv na běh lidských dějin. Jsou náboženství, která (vedle jiných vlivů) zpomalila nebo téměř zastavila vývoj, která proměnila uzavřené společnosti v živé zkameněliny, ale jiná zase uvolnila cestu lidské tvořivosti, iniciativě a novému životnímu stylu. Některá náboženství zprvu měla takovýto pozitivní charakter, ale později se sama stala velkou brzdou. Je zajímavé to sledovat, a v lecčems není ještě docela jasno. Ale jedna věc je jistá: náš svět založený na moderní vědě a na technice vznikl v oblasti Evropy, hluboce poznamenané křesťanstvím. A právě tento náš svět se v nové době stále více všemu náboženství odcizuje, zesvětštuje, sekularisuje. Jak máme rozumět svému poslání v této si [zde text končí – pozn. red.]

10. 6. 1962

Víra v sekularisovaném světě

1. Konec náboženství

V rozsáhlé oblasti dnešního světa, v níž žijeme a která vyrůstá z tradic tzv. evropské vzdělanosti, nesmazatelně poznamenané křesťanstvím, dochází k vyvrcholení již několik set let pokračujícího procesu, který se v minulém a zvláště v tomto století rozšířil do všech oblastí našeho života a který proniká hluboce i do našeho myšlení. Je to proces odnáboženštění, zesvětštění, sekularisace. Náš svět už je dnes v podstatě sekularisován. Z náboženství jako by vyprchala všechna životnost, vnitřně upadá a navenek ztrácí na významu. Z většiny oblastí je náboženství zcela vytlačeno a tam, kde může být ještě dnes nalezeno, živoří většinou jen ze setrvačnosti anebo je jenom vnějším rouchem zcela nenáboženských sil a programů. Nejde však jen o odumírání; náboženství se stává cizorodým prvkem v moderní společnosti, stává se anachronismem a překážkou. Sekularisace neznamena jen úpadek náboženství, ale je to také kritika náboženství. Moderní člověk ve své duchovní „dospělosti“ (a to znamená také ve svých nejlepších představitelích) není náboženským skeptikem, ale přesvědčeným odpůrcem náboženství; neresignuje na vysoké duchovní a mravní ideály křesťanského náboženství, ale obrací se kriticky proti nim, adresuje jim své výtky a staví proti nim ideály jiné a, jak je přesvědčen, vyšší. Sekularisace se stala programem, který má být doveden až do konce. A tak není divu, jestliže se zdá vyvěrat ze životního zaměření, které je všestranně protichůdné normám a cílům křesťanským.

A přece by to byl velmi povrchní pohled, kdybychom se spokojili tímto zdáním. Jsme-li jen trochu pozorní, musí nás zarazit hned několik věcí. Především je nápadné, že k sekularisaci dochází v takovém rozsahu a pronikavosti po prvé v dějinách, a že tento historicky zcela jedinečný proces je nadto nerozlučně spojen se stejně jedinečným převratným rozvojem vědy a techniky, na němž je vybudována celá moderní společnost. Tento jev nenalzáme nikde jinde než ve sféře působnosti křesťanství, přestože k úpadku různých náboženství došlo

mnohokrát; zvláště poučné je srovnání se starým Řeckem. Můžeme se za těchto okolností vyhnout otázce, zda to není právě samotné křesťanství, které nutně a organicky vede k sekularisačnímu procesu? Je moderní sekularisace opravdu protikřesťanská anebo pouze protináboženská? V jakém vztahu je křesťanství k náboženství a náboženskosti?

Jistě nemůže být sporu, že křesťanství, jak je známe z téměř dvoutisícileté historie, je náboženstvím. Je však křesťanská víra s náboženstvím svázána svou podstatou anebo jen pouhým historickým faktem? Musí být křesťan nutně člověkem náboženským, religiózním? Anebo může být křesťanská zvěst živá i tam (a možná právě tam), kde náboženství umírá a zaniká?

Pro moderního člověka není snadné porozumět podstatě náboženství, které mu se odcizil a které už vůbec nezná v jeho vnitřní síle. Ale také na tomto místě platí, že duchovního protivníka nelze zdolat v jeho slabosti, ale jenom v jeho síle. Ať už dnes náboženská situace vypadá jakkoliv, zůstává faktem, že vývoj lidského vědomí se na žádné ze svých cest neobešel bez náboženství. Některá náboženství měla pozitivní vliv na člověka a na společnost, neboť otvírala nové výhledy do budoucnosti; jiná naopak dovedla zpomalit nebo téměř zastavit běh vývoje a proměnila někdy uzavřené společnosti v živé zkameněliny. V každém případě však existuje v náboženství vývoj a pokrok; a tento pokrok spočívá v prohlubujícím se sepětí náboženských perspektiv s konkrétním osobním (tj. morálním) životem a se společenskou skutečností. Protože však všechna náboženství vyrůstají z napětí mezi vždycky neuspokojivým daným stavem a mezi pravou, božskou skutečností, jsou v nebezpečí, že obě stránky rozdělí. A tak se stává náboženství vysoce zpátečnickou silou (opiem) tam, kde kouzlí před očima věřícího chimérický svět dokonalosti, odvádějí jeho pozornost od skutečné bídy, v níž jej ponechává bez pomoci. K tomu dochází všude, kde se náboženství stává samo v sobě hodnotou a kde si buduje svůj vlastní svět. Všude tam, kde se začínají vytvářet zvláštní náboženské oblasti, nedotknutelná tabu, svátostné prostory apod., začíná nebezpečí, na něž ukazují a proti němuž bojují všechny velké náboženské osobnosti. Zcela mimořádnou tradici nám představuje v tom ohledu jedinečná linie židovských proroků, na niž navazuje a v níž svrchovaně pokračuje Ježíš. V tom smyslu můžeme říci, že již prorocká tradice, ale zvláště první tradice křesťanská je na svou dobu silně protináboženská. Ježíš Kristus se odvolává na proroky (Micheáše, Ozeáše), když proti náboženskému úkonu staví morální rozvahu a protináboženské korektnosti a bezúhonnosti konkrétní lidskost. (Mt 9, 13; 23, 24; aj.) Zdá se tedy opravdu, že křesťanství jako náboženství organicky a legitimně ústí do sekularisačního úsilí, že sekularisace je právoplatným důsledkem křesťanské zvěsti, která se zbavuje náboženské slupky a vystupuje v novém rouchu. Tuto okolnost, kterou nepostřehli ve své většině ani zastánci, ani protivníci křesťanského náboženství, velmi dobře rozeznali ti novodobí odpůrci křesťanství, kteří nezůstávají u náboženské formy, ale míří na podstatu křesťanské zvěsti. Jejich programem je zakotvit člověka znovu v mythu, a proto se obracejí se stejným důrazem také proti sekularisovaným křesťanským programům, jak jsou představovány moderním humanismem a socialismem.

Je-li tento odhad situace správný (a připusťme to, abychom si neuzavřeli nový pohled na situaci dnešního světa), je zřejmé, že se musíme přestat bránit a

protivit sekularizačním tendencím, že už nesmíme odmítat sekularisaci v její podstatě a že proti nesprávným a nelegitimním, pochybným výsledkům postavíme sekularisaci správnou, tj. takovou, k níž nás vede sama zvěst evangelia, nově pochopená a odhodlaně uskutečňovaná.

Jsme dnes svědky toho, jak se se moderní sekularisované programy zmocňují mimokřesťanského světa tam, kde misie pořídila jen málo nebo nic. Jsme však také svědky nového života tradičních náboženství, jejichž obrození má nacionální a politické příčiny. Nenechme se zlákat pochybnými politickými odhady. Od náboženství a náboženskosti je třeba se distancovat, v praxi přinášet sekularisované křesťanství a zvěstovat civilně.

2. Odpovědnost ve světě

Minule jsme naznačili, že křesťanství ze samotné své podstaty vede k sekularisaci, k zesvětštění. Poměrně chudě jsme to doložili protináboženskou orientací, v níž Ježíš navazuje na proroky. Mohli bychom pochopitelně své doklady rozmnožit; lépe však bude, ukážeme-li na pravém křesťanském vztahu k světu, jak má vypadat správná sekularisace.

Evangelium je zvěstí o veliké boží lásce k světu. Není to láska laciná, ale něco stála: stála život nejmilejšího božího syna. Ježíš, jak čteme, přišel na svět jako do svého vlastního. Nepřišel jako k nepříteli, nepřišel zachránit své a nechat všechno propadnout záhubě a zničení; žádná záchrana několika lidí a zvířat při všeobecné potopě, ale k potopě nesmí dojít; žádné zachránění několika lidí před zničením dvou měst, ale záchrana měst samotných. Jak by mohl křesťan utíkat ze světa?

Ježíš přišel, aby ve světě něco udělal. Přišel proto, že to jinak nešlo, mělo-li to světu být k dobrému. Svět se nedá napravit zdálky. Je třeba vstoupit doprostřed světa a tam uskutečňovat, co má být uskutečněno. Nepomůže žádná hlavička provozovatele, žádné předznamenání, žádná firma. Je třeba pracovat na nápravě světa. Na hlavičce nezáleží, jenom na té práci. Kdo nepracuje, nemá víry – anebo je jeho víra „mrtvá“. Víra míří do konkrétní situace...

21. 6. 1962

Křesťanská zvěst má svou relevanci pro „světské“ záležitosti: má mít a má konkrétní vliv na morální, kulturní, politickou i společenskou situaci. To však znamená, že se ve víře musíme se světem solidarizovat, že musíme mít sympatie pro jeho úsilí a pokroky. Musíme mít sympatie k světu tam, kde dosahuje největších úspěchů, radovat se z nich a vůbec z pokroku světa. Musíme umět své poselství vyřídit právě tam a tehdy, kdy je moderní člověk a jeho svět silný, úspěšný, mocný a sebevědomý. Což ovšem neznamená nikterak slepotu pro svízele a neúspěchy, slabost a bezmocnost, které jsou doma i v moderním světě. Pomoci je ovšem i v moderním světě třeba především pro nemocné, nikoli pro zdravé. Skutečná pomoc však spočívá v tom, že slabým umožníme žít ze síly, že jim zajistíme plody toho, v čem je moderní svět velký a silný, nikoli v tom, že jim poskytneme nepraktickou útěchu a že je odkážeme mimo svět.

23. 6. 62

Náboženství je možno definovat tak, že se ukáže, že v moderním světě nejde vlastně vůbec o nějaké odnáboženštění, nýbrž o převládnutí jiného, nového a po duchovní stránce dokonce méně kultivovaného náboženství. Jsou myslitelé, kteří se domnívají, že člověk bez náboženství být nemůže, a že moderní člověk, který se domnívá žít bez náboženství, ve skutečnosti propadá jen nějakému nižšímu náboženství. Takoví myslitelé uvádějí na doklad své these skutečnost, které jsme v nové době svědky: že totiž dnešnímu sekularisovanému náboženství resp. sekulárnímu náboženství se nic lépe nehodí za obsah než právě sekularisovaný obsah křesťanství. Ještě po tomto přeznačení zůstává prý totiž tento obsah mocnější než všechny jiné mohutnosti lidské povahy. A tak prý dnes vidíme, že sekularisované moderní programy dobývají mimokřesťanský svět, kterého nemohla dobýt misie.

Mám za to, že to je otázka interpretace a že sám výklad fakt, na něž se takoví myslitelé odvolávají, je důsledkem zvoleného přístupu k řešení a zejména pojetí náboženství a jeho funkce. Věc si ovšem žádá velmi důkladného rozboru a bude třeba vynaložit ještě mnoho práce, abychom si získali jasno ve všech bodech. Zdá se mi však, že právě uvedené pojetí je značně násilné, jestliže potřebuje tak krkolomně vysvětlovat, proč že nové sekulární programy obsahově žijí ze sekularisovaného obsahu křesťanské zvěsti. Proč nežijí přímo z nesekularisovaného křesťanství? Nedávají snad tyto myslitelé vlastně zapravdu tomu výkladu, k němuž se i my přikláníme, že ono nesekularisované křesťanství je v dnešním světě zbaveno síly a účinnosti? V každém případě však jde o pojetí a definici náboženství: proto není třeba shledávat argumenty pro a proti, ale spíše se podívat, k čemu které pojetí a která definice vede v praxi. A tu se ukazuje, že ti, kteří náboženství a náboženskost drží, jsou vedeni k vyčkávání, až se ukáže ta pravá síla nejlepšího, nejvyššího náboženství atd. Hlavně však nejsou schopni držet krok s rozvojem oněch sekularisovaných prvků. A to právě znamená, že ve významných chvílích nejsou na pravém místě. Konkrétně: moderní svět je do velké míry založen na vědě a technice. Vědecké rozhodování v určité vymezené otázce však má takový charakter odbornosti, že k tomu křesťanství jakoby nemá, co by dodalo. Oblast vědy je ve své konkrétnosti jakoby vyňata ze světa působnosti křesťanství. Křesťanská zvěst jakoby nemá takový dosah, aby byla relevantní pro konkrétní rozhodování vědce-odborníka. Nejde tu jenom o přírodní vědy, ale také o vědy společenské. Křesťanství jako by nemělo ekonomické důsledky, jako by nemělo bezprostřední dosah politický, jako by nemělo pohotově svou zvěst v konkrétních otázkách právních nebo naopak zdravotnických atd. V nejlepším případě se křesťané snaží vyjádřit svůj základní přístup ke všem těmto oblastem, pokoušejí se theologicky „předznamenat“ takové skutečnosti, ale nikde nenajdeme pokusy o vlastní samostatné řešení, o aplikaci věrouky na konkrétní situaci, o charakteristicky křesťanské řešení určitých významných otázek, které mnoho znamenají pro moderní společnost a moderní svět. Jsou ovšem výjimky. Křesťanské organizované úsilí o uchování a prohloubení světového míru se stává jedním z takových vynikajících pokusů, jak

nechat zaznít jádru křesťanské zvěsti do skutečné, konkrétní situace člověka a lidstva.

Takto se v praxi ukazuje tzv. křesťanská odpovědnost za svět. Tato odpovědnost má smysl jen tam, kde jsme ponořeni do situace, kde vezmeme za své to, co je světu vlastní, kde se solidarizujeme se světem a mu vycházíme vstříc, abychom s ním ruku v ruce, tj. společně a ve vzájemné pomoci, řešili nesnáze všeho druhu, abychom dovedli řešit tyto problémy lépe a rychleji, s větší odborností a s jemnějším porozuměním pro složitost a zejména pro nejširší souvislosti a pro ústřední perspektivu. K tomu je třeba odborných znalostí a vědomostí. Není to příznačné, že naprostá většina našich církevníků žije ve dvojím světě a že svou odbornost vůbec nedovedou spojit se svou vírou? Nikdo to však na nich nechce. Církevní křesťanství se základně minulo s touto dobou, tj. není živé (viz Jakub).

26. 6. 1962

Na věc je třeba se dívat tak: existuje základní fakt, kterému říkáme „oslovení“, ale který můžeme nazvat také jinak. Je to situace, která staví člověka do jakéhosi napětí mezi běžným, obvyklým postupem a jednáním a mezi vědomím, že tento běžný, obvyklý způsob (nebo také způsob, k němuž máme největší sklon) není správný, že s ním není něco v pořádku, že by bylo třeba řešit věci jiným, lepším způsobem. Tato perspektiva nového, lepšího řešení situace, do níž jsme postaveni, to je právě ono „oslovení“. A tato perspektiva si žádá uskutečnění, chce být realizována, tj. volá po našem činu, po našem jednání. Málokdy však jde o čin individuální, většinou je ze samé podstaty věci třeba spolupráce jiných. To je významná okolnost: je nepochopením věci, jestliže rozumíme oslovení jako pobídce k vyšší mravnosti, tj. k osobnímu osvědčení. Oslovením jsme postavení před úkol vyšší spravedlnosti, tedy před záležitost nikoliv individuálně mravní, nýbrž před záležitost společenskou. Proto je třeba ono oslovení formulovat, obléci do slov, do přesvědčivých formulací, do výzev, s nimiž se můžeme obrátit na jiné lidi – výzev k spolupráci. To znamená, že před námi stojí vždycky dvojitý úkol: nejprve uskutečnit to, k čemu jsme oslovením vyzýváni, předběžně a v plánu tak, abychom je mohli předložit ostatním lidem, a potom teprve uskutečnit tento plán, tedy uvést formulovaný program ve skutek společnou prací a společným úsilím všech, kteří porozuměli „oslovení“ tak jako my. A tady se dostáváme na místo, odkud můžeme správně posoudit funkci a místo náboženství. (Kdyně)

Odpovědnost ve světě

1.7. 1962

Minule jsme si řekli, že křesťanství ze samotné své podstaty vede k sekularisaci, k zesvětštění. Kdybychom chtěli užít radikálního vyjádření, mohli bychom říci, že křesťanství je jediné náboženství, které je schopno ze svých vnitřních motivů samo sebe jako náboženství zrušit. To je však dokladem toho, že tyto vnitřní motivy nemají religiousní charakter a že tedy křesťanství ve svém jádru není náboženstvím. V náboženství nalezlo křesťanství (a předtím jistě už židovství)

významnou životní sféru, z níž bylo možno mocně působit na celý lidský život a na celý svět člověka. Dnes se však náboženství stalo zastaralým a neúčinným prostředkem. A v této situaci se mnoho křesťanů začalo více starat o náboženství než o uskutečnění Ježíšova programu lásky na této zemi. Není to vlastně zrada evangelia? Vždyť evangelium je zvěstí o veliké boží lásce k světu. Ježíš přišel na svět jako do svého vlastního; nepřišel zachránit jen své a všechno ostatní nechat propadnout záhubě a zničení, ale jako spasitel všeho světa věnoval největší pozornost těm, kteří stáli na okraji a kteří byli nejvíce ohroženi. Jak by mohli jeho následovníci ze světa utíkat? Jak by mohli resignovat, opustit Ježíšův program a stáhnout se do svatyní k náboženským úkonům?

Ježíš Kristus přišel, aby ve světě něco udělal. Přišel proto, že to jinak nešlo, mělo-li to světu být k dobrému. Svět se nedá napravovat zdálky. Je třeba vstoupit doprostřed světa a tam uskutečňovat, co má být uskutečněno. Nikdy se to nejhlavnější nestalo v svatyních. Je třeba pracovat na nápravě světa. Nepomůže žádná hlavička, žádná firma; na práci záleží. Kdo nepracuje, nemá víry, neboť jenom mrtvá víra nevede k účinné životní praxi. To platilo vždy a platí i dnes. Co však je dnes zvláště zahanbující, je skutečnost, že dnes na nápravě světa pracují jiní. Přesto však nejsme ani v nejmenším zbaveni odpovědnosti za toto dílo nápravy, a to ze tří příčin. Především každé dílo opravdové nápravy musí mít naše sympatie, musíme s ním být solidární a musíme s ním spolupracovat. Měli bychom lépe než kdo jiný vidět, že je jenom jediná skutečně otevřená cesta do budoucnosti, totiž cesta soudružství všech lidí v lásce a v pravdě. A proto musíme být pozorni ke každému sebemenšímu drobtu opravdovosti, loyality, porozumění, odevzdanosti, dobré vůle, laskavosti, čestnosti a lidské důstojnosti. Pravda, je třeba také velmi dobře a s otevřenými očima rozlišovat, musíme mít široký rozhled a pevnou perspektivu. A přece platí a vždycky bude platit, že ježíšovec třtiny nalomené nedolomí a lnu kouřícího neuhasí.

Je však ještě jiná příčina, proč jsme odpovědni za dnešní svět, už jsme o ní mluvili. Řekli jsme, že valná část dnešního způsobu života i způsobu myšlení ve světě, politické programy i rozvoj vědy, osobní vztahy i společenské struktury – to všechno nějak navazuje, kladně nebo kriticky, na ústřední křesťanské motivy. A tu nejde na prvním místě o to, že je dnešní svět sekularisován, ale že sekulární prvky našeho světa mají v mnohém ohledu původ v křesťanských tradicích. Tím spíše to je náš svět, tím spíše v něm máme žít jako ve svém vlastním. Svět se velmi změnil také v důsledku reálného vlivu křesťanství v dějinách. Dnes prostě už neplatí, že jsme jenom cizinci a příchozí na tomto světě. Je to do veliké míry vina i zásluha křesťanů, že dnešní svět nebo alespoň značná jeho část vypadá tak, jak vypadá. A proto se k dnešnímu světu musíme hlásit v jeho síle i v jeho slabostech. A především musíme pracovat na tom, aby započaté dílo bylo dokončeno. A to je třetí příčina naší odpovědnosti.

Boží vláda se klene nad celým světem. Ježíšovo poselství je universální, jeho dosah je kosmický. Není místa, které by mohlo zůstat stranou, není skutečnosti, která by byla indiferentní, neutrální. A proto má křesťanská zvěst svou relevanci pro „světské“ záležitosti: má mít a má konkrétní vliv na morální, kulturní, politickou i společenskou situaci. To však znamená, že se nesmíme těšit z nezdarů a neúspěchů světských programů, že nesmíme vidět ve slabosti

dnešního světa svou příležitost a dělat z radostné zvěsti o přicházejícím novém řádu lásky náplast na bolesti moderního člověka. Nesmíme čekat na klopýtnutí a selhání dnešních programů světové nápravy, ale solidarizovat se s nimi a jejich neúspěchy považovat za své neúspěchy – neboť co jsme my učinili lepšího? Musíme mít sympatie pro úsilí a pokroky dnešního světa, radovat se z jeho úspěchů a rozumět jeho programům. A to proto, že své poselství musíme umět vyřídít právě tam a tehdy, kdy je moderní člověk a jeho svět silný, úspěšný, mocný a sebevědomý. To pochopitelně neznamená nikterak slepotu pro svízele a pády, slabost a bezmocnost, které jsou doma i v moderním světě. Pomoci je ovšem i v moderním světě třeba především pro nemocné, nikoli pro zdravé. Skutečná pomoc však spočívá v tom, že slabým pomůžeme žít ze síly, že jim zajistíme plody toho, v čem je moderní svět velký a silný, a že i velikému moderní světu pomůžeme žít ze síly, z níž vyrostl a kterou je veden a musí být doveden k cíli.

To jsou asi perspektivy křesťanské odpovědnosti za svět. Tato odpovědnost má smysl jenom tam, kde jsme docela uprostřed dění, kde vezmeme za své to, co je modernímu člověku vlastní, kdy se solidarizujeme se světem, abychom s ním ruku v ruce, tj. společně a ve vzájemné pomoci, řešili nesnáze všeho druhu, kde dovedeme řešit tyto problémy lépe a rychleji, s větší odborností a s jemnějším porozuměním pro složitost a zejména pro nejširší souvislosti a hlavní perspektivu. K tomu je třeba odborných znalostí a vědomostí právě tak jako hluboké víry a vnitřní odevzdanosti. Ale skutečnost je taková, že právě tam, kde jde o odbornost a přesné vědecké poznání, naše křesťanství jakoby nemá, co by dodalo? Nezdá se být právě oblast vědy jakoby vyňata z oblasti aplikace naší víry? Není však většího nebezpečí než takovéto rozpolcení našeho života. Moderní svět je z velké části světem vědy a techniky. Zvěst pro tento svět nemůže tak významnou skutečnost obcházet: hic Rhodus.

Křesťanská odpovědnost za svět je možná jenom jako odpovědnost ve světě, v tom světě, který je dnes kolem nás. A tento svět, jak jsme si řekli, je světem sekularizovaným. Neslyší na náboženské fráze, odvykl tradičním křesťanským slovům, ano odvrátil se od nich. A přece do budoucnosti je možno vykročit jen tak, že půjdeme všichni. Abychom se dorozuměli, musíme znovu prověřit rysoz svého poselství, zbavit své myšlení i svůj slovník neužitečného haraburdí a najít nový výraz, jímž bychom srozumitelně a přesvědčivě vyjádřili svou solidaritu s úsilím o nápravu světa, v němž společně žijeme, ale také svůj specifický program, vyplývající z našeho porozumění nejnaléhavějším úkolům, které dnes stojí před lidmi.

Budeme k tomu mít dost sil?

Potřeba nové orientace

2. 7. 1962

Odlišnost dnešní situace od dřívějších dob můžeme charakterisovat takto: zatím co dříve patřila mytičnost a religiosita k ústředním pilířům lidského života i myšlení, jsou dnešnímu člověku vzdálené a cizí. Zatím co dříve si pravá zvěst

musela použít k své formulaci náboženských obsahů a pojmů, chtěla-li proniknout do celého světa a do všech jeho oblastí, dnes se tyto obsahy vyprázdnily a zvěst, která k svému vyjádření nenašla jinou výbavu než ony chatrné pozůstatky kdysi mocných skutečností, nachází před sebou na všech stranách jen uzavřené dveře. A zatímco většina pravověrných křesťanů s dojemnou péčí uměle udržuje při životě zbytky starého myšlení a starých religiosních praktik v skleníkových prostorách, živá víra se prodrala už dávno ven a buduje nový svět, proti kterému se křesťané a jejich církve zaslepeně brání. Ti, kdož měli střežit oheň, hlídají už jenom vychládající popel a nepozorují, že oheň plápolá jinde.

Opravdu je nejvýše třeba se nově orientovat. Je třeba se v síle víry stát pozemšťany, opravdovými syny a dcerami této země, tohoto světa, který je jeden a všem společný. Je třeba tu zdomácnět, aklimatisovat, přestat pošilhávat po „lepších světech“: toto je náš svět, protože to je také svět Ježíše Krista, který přišel do svého vlastního; toto je náš svět, protože nám byl svěřen k práci a panování.

Ale ovšem, to všechno už platí o moderním člověku (alespoň o jeho nejlepších představitelích). Nejde jistě jen o to, stát se světskými, pozemskými, nejde jen o to, se připodobnit tomuto světu. A už vůbec ne ve všem. Je třeba porozumět, kde opravdu plápolá oheň živé víry, která prorazila naše duchovní, dogmatické, společenské a církevní hradby a hráze a kde na sebe vzala nejroztodivnější a nejnezvyklejší podoby. Je třeba ovšem rozlišit, co je výsledkem autonomního běhu setrvačností světových dějin a kde jsou opravdu ony sekularisované křesťanské prvky. Ale ze všeho nejdůležitější je porozumět směru dějinného vývoje, vidět výsledky boží vlády a rozpoznat úkoly, které jsou před nás uprostřed světa na docela určitých místech a v docela určitých chvílích postaveny. Nejde tedy o to, přijmout svět jako hotovou věc a jít s ním nebo dokonce za ním. Tento svět pomine – už dnes pomíjí, zaniká, umírá. Jestliže jsme rozvázali své svazky s předvčerejším světem mytů a náboženství, nesvazujeme se nanovo s včerejším a ještě i dnešním světem pozitivistické vědy a na nejmodernější technice stojícího konsumentského soukromničení. Staňme se pozemšťany proto, abychom našli cestu ke všem svým bratrům a sestrám spolulidem na celém světě, abychom s nimi společně našli stejný jazyk a abychom se sjednotili na cestě do budoucnosti tohoto světa. My křesťané víme, že cílem je, „aby všichni jedno byli“, ale dosud jsme to neuvedli do praxe. Mnozí „nejposlednější“ nás předcházejí, přestože mají zdánlivě méně předpokladů než my. Spojme se s nimi, získáme si opět jejich důvěru, staňme se jim „bližními“! To však nemůžeme udělat jako sůl zmařená majíce své světlo anebo pod kbelcem náboženského žargonu, ale také náboženského myšlení a života. Jinými slovy: musíme také sebe sekularisovat, ale po svém. Co to však je, to „po svém“?

Tady se budeme muset všichni ještě mnoho radit a mnoho přemýšlet. V dnešním světě plném idejí a ideologií se nemůžeme obejít bez výrazných formulací své víry a svého přesvědčení. Jistě stojí praxe víry na prvním místě a my jsme už dost zdůraznili, že opravdová víra chce a musí na světě něco pořídit, něco udělat, uskutečnit. Ale právě že na světě a že tedy musí přijmout konkrétní situaci. Proto

nemůže stačit zvěstování evangelia lidskými vztahy nebo civilní interpretace životem. Už proto ne, že nám samým musí být jasno o vlastním programu, a také proto, že také všem ostatním musí být jasno o našem programu.

A tak skutečně před nám stojí naléhavý úkol, nově interpretovat jádro křesťanské zvěsti, jádro evangelia. Interpretovat je tak, aby už naše nové poselství nebylo cizí pro uši dnešních lidí, aby navazovalo na jejich úsilí a jejich programy, aby počítalo s jejich skutečnými starostmi a aby jim otvíralo konkrétní perspektivu pro jejich vlastní život i pro život jejich dětí. Ať se nám to líbí nebo nelíbí, musíme se vzdát termínů i pojmů v křesťanské tradici sebevýznamnějších, jestliže dnes už nenavazují na běžnou zkušenost moderního člověka. Jestliže kdysi byly přeznačovány náboženské a mytické obsahy, aby sloužily pravé zvěsti, bylo tomu tak proto, že svět byl tehdy plný mythů a religiosity. Dnes je právě tak plný filosofických idejí a vědy i techniky. Nemůžeme uplatňovat svou víru v tomto světě a této skutečnosti si nevšímat. Tím spíše nikoli, že moderní věda není historicky bez křesťanství myslitelná a že zejména zřetel praktického uplatnění, uskutečnění a věrnosti poznané pravdě jako způsob cesty k jejímu ještě lepšímu poznání je naprosto totožný s křesťanskou ideou.

Je to tíživý úkol, který nám připadl, a zrtíl by nás, kdyby v nás nebyla opravdová, živá a mocná víra. Víra pracuje v nás a skrze nás v tomto světě i tam, kde se to vymyká našim plánům, naší schopnosti porozumět a pochopit, našim možnostem kontrolovat i nejbližší důsledky vlastních rozhodnutí a činů. To nás ovšem nikterak nevyvazuje z povinnosti plány a programy formulovat, usilovat o nejpřesnější porozumění dnešní situaci a důsledky svých rozhodnutí svědomitě předem prověřovat. Musíme se svých úkolů chopit a snažit se mít spolu se všemi lidmi budoucí osudy světa v rukou; nemusíme přitom ztrácet kuráž, protože víme, že sami i se vším světem jsme také v rukou toho, který měl dostatek lásky i kuráže, aby nad člověkem ani nad světem nezoufal, a který má dnes dost odvahy budovat své království i bez náboženských opor a dost důvěry svěřit tento úkol i lidem se sekulárními programy. Nechtě se však nová země nebuduje bez nás!